

HITKÖZSÉGI SZEMLE

ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK ÉS INTÉZMÉNYEK ÜGYEINEK HAVI KÖZLÖNYE
SZERKESZTI: Dr. WEISZBURG GYULA.

— MEGJELENIK MINDEN HÓ ELSEJÉN. —

A zsidók és a választójog.

Felekezeti közéletünk egyik régi harcos tagjától, aki hazánk politikai küzdelmeiben is tevékeny részt vesz, kapjuk a következő sorokat:

Országszerte folyik a vélemények sorakozása a választójog reformjának sokat vitatott kérdésében. A különböző állásfoglalások körvonalai immár elég tisztán kidomborodnak. A régi, szűknek bizonyult választójog változatlan fenntartásának alig vannak hívei, nyilvánosan jelentkezni legalább is nem mernek. A kérdés csak a körül forog, valóban általános legyen-e az új választójog, vagy pedig bástyáztassék-e körül azokkal a bizonyos nemzeti biztosítékokkal, amelyekről a konzervatív áramlat azt állítja, hogy az állam történelmi szerkezetét s a magyarság hegemoniáját kell ezentul is biztosítani, de amelyeket a radikális irányzat azzal gyanúsít, hogy a felfelé törekvő demokratikus néprétegek politikai érvényesülésének megakadályozása volna a hivatása.

A kérdés politikai oldala minket nem érdekelhet, megvitatása túlhaladná e folyóirat szűkre vont kereteit és felekezeti adminisztrációnk megvilágításában s ellenőrzésében kicsucosodó hivatását. Mégis hozzá kell szólnunk e kérdéshez, mert akadt lap, mely a jó Isten tudja, milyen motívumok hatása alatt és mely célokból, zsidó kérdést próbál belőle csinálni. A „Kreuzzeitung“, a konzervatív porosz junkerek hírhedt lapja cikket irván a magyarországi választójogi mozgalomról, a többek közt azt az állítást kockáztatja, hogy a szociáldemokratákon és a szociológusokon kívül hazánkban kivált a zsidóság tolja nagy buzgósággal az általános és titkos választójog szekerét.

A zsidóság? Mi elég közelről s elegendő figyelemmel szemléljük ezt a mozgalmat már első peripetiáitól fogva. Láttuk a reform magvetőinek munkáját, az elvetett mag első csiráinak félnék jelentkezését, a jelentkezésekor keletkezett nagy politikai mozgalmat, a reformeszmé

hallatlanul gyors érlelődését, diadalmas előrenyomulását, a politikai közélet legégetőbb problémájává való átalakulását. De sem mink magunk nem tapasztaltuk, sem itt benn az országban nem tapasztalta senki soha, hogy e reformeszme sorsának kialakulásában bárminemű zsidó törekvés vagy zsidó felekezeti érdek érvényesülne.

Láttuk aztán, milyen módon ment végbe a felvetett eszme vegybontó hatása a magyar társadalomra és a magyar politikára. Megfigyeltük, miként vonzza a társadalmi osztályok gazdasági érdekeltsége a politikai tényezők egyik részét, miként taszítja a másikat. De nem láttuk sem magunk, sem más nem látta soha, hogy a zsidó felekezet vagy e felekezet tagjai valami speciális vonatkozásba jutottak volna a dologgal. Mi csak azt láttuk és más sem látott egyebet, hogy ez ország polgárai, akár zsidók, akár nem zsidók, a maguk társadalmi tagozódása és gazdasági helyzete szerint foglalt állást a választójog kérdésével szemközt. Az ingatlan nagy tőke érdekeltsége, amelynek táborában zsidó vallású is elég tekintélyes számban akad, egyértelműen az ugynevezett nemzeti biztosítékok által enyhített választójogi reform mellé sorakozik; ezt az érdekcsoportot hathatósan támogatja, a köztisztviselők rétege, az államiaké és a törvényhatóságiaké, akik az ingatlan nagy tőkétől való existenciális függésük révén, mint minden más kérdésben, úgy ebben is az uralkodó osztály állásfoglalásához kénytelenek simulni. Meg is teszik, még pedig valláskülönbség nélkül.

A másik tábornak a derékhadát ugyancsak valláskülönbség nélkül a munkástömegek és kisiparosok alkotják, azok az érdekeltségek tehát, amelyek a radikális megoldástól remélik politikai emancipációjukat, gazdasági harcaik védelmét, társadalmi helyzetüknek a törvényhozás által való felkarolását. A kereskedelem és a gyáripár ugyancsak valláskülönbség nélkül inkább a radikális megoldás mellé szit. S noha ebben az érdekeltségben a zsidóság történetesen nagy számban van képviselve, megállapítható itt is, hogy az állásfoglalás döntő rugói közt semmiféle felekezeti motívum nem szerepel. Ezen a ponton is az osztályi érdeknek s a gazdasági körülményeknek jut az elhatározó szerep. Mai szerkezetében az államhatalom elsősorban a nagybirtok hatalmának az organizációja, mely a kereskedelmet és ipart éppen csak türi, de ezé ágában sincs a közgazdaság e két ágazatát a hamupipőke származékos helyzetéből kiragadni, erőteljes fejlődésüket a kellő energiával és áldozatkészséggel felkarolni. Ha a kereskedelem és az ipar kivágyakozik a mezőgazdaság szolgálójának szerepéből s egyenlő rangú társa akar az agrárprodukciónak lenni ebben az országban is, amint azzá lett a nyugati kultúra minden országában, akkor

csak a legrövidlátóbb elfogultsággal lehet e természetes törekvésnél felekezeti motivumokat szimatolni. A kereskedelem és ipar bizonyára nem doktriner okokból hajlik a választójog radikális megoldása felé, hanem azért, mert eddig szerzett tapasztalásai szerint érdekeinek hathatós felkarolását csakis olyan államhatalomtól véli remélhetni, amelyről az általános választójog a nagybirtok praedomináló hatását le tudná fejteni.

A kereskedelemnek és iparnak ez a viselkedése a választójog kérdésével szemben lehet helyes vagy helytelen, okos vagy oktalan. Ezt megbírálni nem tartozik a mi tisztünkhöz, de igenis a mi tisztünk, hogy visszaautsítsuk a „Kreuzzeitung“ tendenciózus állítását, mely hiven a reakciós porosz junkerek hagyományaihoz, a zsidó kérdés ódiomát akarná rákenni e mozgalomra, amelynek politikai kompromittálásához a maradi tábornak sok nagy érdeke fűződik.

Zsidó hitközségi internátusok.

Irta: Dr. Fényes Mór.

Az újságok hirdetéseit között mindsűrűbben és hangosabban szólal meg az internátusok hirdetése és ez takarodót jelent tanárnak és ifjuságnak egyaránt. Őszintén megvallva, jól esnék még sokaknak kissé elodázni a vakáció végének gondolatát, de akaratlanul is foglalkozni kell szülőknek és nevelőknek avval a kérdéssel, hová kell beadni a vidéki tanulót, mikép lehessen némikép intézményesen biztosítani vallásos szellemben való maradását?

Az iskolai vallástanítás ezuttal ne jöjjön kombinációba. Ez intézményre talán egyetlen szülő nem gondol, mikor gyermekének vallásos jövőjét biztosítani akarja. Ne beszéljünk tehát mi sem róla, hanem kövessük a szülők gondolatmenetét és eszeljük ki az *eltartás* módját, mely talán több csiráját rejt magában a sikernek. És nem csupán vidéki szülők szívéből próbáljunk követ legördíteni, rászorul arra sok fővárosi család is, ahol szülők egyetértésének hiánya s más okok a gyermekek kitelepítését teszik szükségessé vagy legalább a kényelem-szeretnek hizeleg.

Mondjuk ki mindjárt egyenesen: *égető szüksége van a zsidóságnak zsidó internátusok felállítására.*

Nem új felekezeti intézmény ez, mely új üszköt dobhatna a felekezeti féltékenység és a szabadelvű áramlat hivei közé, hanem csak egy ősrégi, természeti jog alapján nyugvó intézménynek: a családi tűzhelynek pótlásáról. Még a felekezeti oktatás ellenzői is helyben

fogják hagyni, hogy a szülőnek természetes joga és szívbeli szükséglete valamiképp pótolni az otthonnak szellemét, ha a gyermekét bármily okból idegenben helyezi el. Az internátus fenállása nem jelenti híveknek toborzását, nem a rituális élet rákényszerítését olyanokra, kik semmibe vették, hanem csak azok igényeinek korszerű és minden tekintetben megfelelő kielégítését, kik ez igényeket eddig vagy nagyon rosszul vagy sehogysen találták kielégítve.

Szükséges a zsidó internátusok felállítása, mert nyújtani kell a zsenge ifjúságnak oly vallási légkört, mely a meglevő vallásos csirákat nem kárhoztatja elsenyvedésre, hanem inkább életre kelt olyanokat is, melyek kedvezőtlen klimatologikus viszonyok következtében nem ébredhettek életre. Ezt a feladatot az iskolai vallásoktatásra bízni: képtelenség. Az iskolai tanítás, mely csak elszigetelt órákra terjed ki, nem teljesítheti egy életfolyamra kiterjesztendő gondosságnak funkcióját. Az iskola elvégre mégis csak intellektuális irányban hat és nem teremt milieut. Az iskolai tanítás munkásságot fejthet ki az ifjával és így oly elemet tartalmaz, mely a természetes életösztönnek ellenségévé válik, holott a gyermeknek barátságos, otthonias, meleg hangulatra van szüksége, hogy a vallásos szellemmel megbarátkozzék. És végül az iskola nem nyújt gyakorlatot. Már pedig hiába mondom meg a gyermeknek, melyik a jobb keze, hiába keresnék a fogalomnak egy jó definíciót és hiába vezetném vissza a jobb és bal fogalmát a mythologiai gondolkodás őskorába, a gyermek még nem tudja szükség esetén kezét helyesen használatba venni, ha nem gyakorolta be a jobb és bal megkülönböztetését. Ellenben a gyakorlat maga az elmélet nélkül is kellő sikert biztosít a kíváncsalmak tekintetében.

Egy lépést ilyen felfogás érvényesítése tekintetében tulajdonkép már meg is tettünk. Az OMIKE igazán hálára kötelezett sok zsidó szülőt és ifjút a Mensa felállításával. A vallásos szellem megóvása tekintetében ehhez hasonló intézkedést az újabb félszázad történetében nem ismerek hazánkban. A diplomás intelligencia zsidó vallásos öntudatának folytonossága egész új generáció nevelését jelenti, a vallásos tónusnak bevitelét a szalon-életbe és jobb társaságba, ahonnan évtizedek óta száműzve volt és a hol még modern prédikációk se bírták új életre kelteni.

Ámde sokkal nagyobb szükségünk van az alapozásra: a középiskolai fokra való kiterjeszkedésre, mely széles kört is ölel fel.

Hány jámborabb érületű szülőt rettegett vissza a középiskolai környezet hatása attól a szándékától, hogy gyermekét ilyen iskolába adja, ha meggondolja, hogy nem talál megbízható házat, melyre nyu-

godtan bizhatná gyermekét. És hány olyan családfő, aki a rituális élet felfogását „leküzdte” magában, küzd most lelkiismeretével, mikor fiát egy keresztény tanárhoz kell ellátásra adni, ahol hajnaltól éjjelig állandóan csak magába kell fojtani a nebulónak a zsidó tudatot, zsidó ünnepet nem lát, nem is igen veheti ajkaira a nevét sem, ha nem akarja magára irányítani a lenéző és sajnálkozó tekintetek egész nyilzáporát. Mily megkönnyebbülés volna gyermekre és szülőre egyaránt, ha e helyett a zsidó otthonba kerülne, ahol a vallásos szellem jótékony melege környezné, ahol a fiu azt is megbecsülné, amit a szülők negligáltak, ahol egy péntek esti kiddus, a szombati ruhaváltás, az ünnepiesebb étrend, egy széderest, itt-ott egy kaddis ima vagy e célból templomba menő gyermek áhitata stb. igenis ébren tartaná benne nemcsak a tudatot, hogy ő zsidó, hanem tiszteletet és becsülést is a vallás hagyományai iránt. Meg vagyok róla győződve, hogy egy mintaszerűen vezetett internátus sok városi szülő gyermekét is vonzaná keblébe, anélkül, hogy a csalogatás vagy kényszerítés eszközeit kellene használnia.

De nézzünk csak utána a *keresztülvitel lehelőségének*.

Először is *ki állítsa fel az internátusokat?*

A feladat országos jellegűnek is mondható, de felekezeti erőből való felállításra még sem gondolhatunk ezidőszert. Magánosoknak ilyen vállalkozása sem kellő megnyugtatótást nem adna a szülőknek, sem pedig a kormányhatóság engedélyét nem nyerhetné el a rituális, vagy vallási jelleg feltüntetésére, mivel ilyen jelleg megállapítása a hitközségeknek kizárólagos joga, monopoliuma. Kombinációba csakis azon *városi hitközségek* jöhetnek, melyeknek területén egy vagy több, zsidóktól bőven látogatott középfokú iskola áll fenn.

Egy nehézség már a limine mutatkozik, mely abban a kérdésben csucsosodik ki: *milyen legyen a zsidó internátus?* Hitközségek csak olyan vallásos nevelést adhatnak, amelyet *hivatalosan* meg kívánnak és amilyen vallási foknak egyéb intézményei is megfelelnek. Már pedig ez a kíváncsi igen súlyosan nehezedik a vezetésre. Így pl. reggel este, amennyiben 10 barmicva áll rendelkezésre — és képzelhető-e internátus enélkül? — minjanban való elmondása a teljes szokásos imának, amely legalább 1½ órát vesz igénybe akkor is, ha nem vagyunk tekintettel a készség hiányára, sok szülőre máris visszariasztólag hatna, de azért jó vezetés egyéb előnyei fejében még alávetné gyermekét a lelki gyakorlatnak.

Nagyobb nehézséget okoz a *szombati munkaszünet rituális megtartása*, mely az írást, tehát a feladatok készítését is kizárja. És ott

vannak az *étkezési törvények*: sokakra a fő vonzóerő, de sokakra nézve valóságos lapis offensiois. Egy alkalommal azok védelmére egy intelligens szülőnek Heine, Lutetiájának (Ges. Werke, Hamburg 1867 IX. k. 105 l.) azon helyét mutattam meg, mely így emlékezik meg az étkezési törvényekről: . . . „Grundanschauung von Reinen und Unreinen in der tiefsinnigen kosmologischen Offenbarung über die materielle Reinheit in der Thierwelt, welche gleichsam eine physische Ethik bildet u. von Paulus, der sie . . . verwarf, keineswegs begriffen worden“. . . A hely imponált, de többet nem váltott ki, mint azt az ellenvetést, hogy a sokat hangoztatott zsidó-optimizmus hogyan ismerheti el a rossz elem létezését az őstermészetben? Egyébként pedig követte Pál nyomdokait, épugy mint maga Heine. De még mindig nem kell feladnunk a reményt, hogy egy egyébként tisztességesen működő internátus tért hódít magának. Egy ügyes szakács az utóbbi nehézséget leküzdí.

Az előbben felsorolt nehézségeket egy hitközség, nézetem szerint, csak oly elnézéssel oldhatja meg, melyet nem maga gyakorol, hanem p. o. a már fennálló árvaházak stb. módjára, egy e célra kiküldött bizottsággal könnyebben gyakoroltathat. Természetesen nem szabad azzal az observánsabb növendékek előtt a teljes gyakorlat lehetőségét elzárni és nem szabad azok vallásos viselkedését kicsinylés, lenézés tárgyává tételni. Nagyon tapintatos vezető igényel e feladat megoldása.

A szellemi működésnek ki kell terjeszkednie az iskolai tanulmányok ellenőrzésére, illetve számonkérésére és esetleg facultative, külön díjak mellett modern nyelvek vagy zene tanítására. A héber külön órát nézetem szerint csakis szülők kívánságára szabad a gyermekre kötelezővé tenni. Az internátus ne legyen egyszersmind talmud-tóra, mert akkor nem felel meg az internátus követelményének. A barmicva előkészítést maguk a tanulók fogják óhajtani.

Különösen nagy szerep vár egy Budapesten felállítandó zsidó hitközségi internátusra, mely a *zsidó gimnázium* vidéki növendékeit juttatná első sorban otthonhoz.

A gimnázium topografikus elhelyezése olyan, hogy a fővárosi jobb tónusu (bel- és lipótvárosi) növendékekre már a távolság miatt sem igen számíthat. Csak kivárandó jó híre gyakorolhat ez elemre vonzóerőt. Ellenben *kitűnően felel meg fekvése a higienikus és pedagogiai követelményeknek*, közvetlen környezete pedig *igen alkalmas*, sőt kínálkozik egy *internátus felállítására*. Az intézet tehát *biztosíthat magának első rendű tanuló anyagot a vidéki zsidó patricius családoktól és országos jelentőségűvé válhatik*, ha épen erre való tekin-

tettel rendezkedik be és *magát internátussal egészíti ki*. A mintaszerű, zsidó szellemben való oktatás támaszkodjék mintaszerű házi vallásgyakorlatra és viselkedésre, a mintaszerű internátus pedig hódítson az intézetnek mintaszerű ifjúságot. Ilyen intézmény valóságos szemináriumává, minta-iskolájává válhatik az egész új zsidó generációnak.

A X. cionista kongresszus.

A cionista szervezet Baselben tartott kongresszusa a világ cionistáinak nagy érdeklődése mellett ment végbe. Harminc ország volt vagy 500 delegátussal képviselve, köztük a zsidóság számos kiváló alakja. A kongresszus különösen azért nevezetes, mert megteremtette a békét az orosz és nyugot-európai cionisták közt. E célból változtatták meg a szervezeti szabályokat is és tették át a központot Kölnből Berlinbe. Ezentul a cionizmus ügyei nem *egy* személyben fognak összpontosulni, hanem egy több tagból álló bizottság fogja a mozgalmat irányítani. E bizottság elnöke *Warburg* tanár lett, alelnöke *dr. Jacobson*.

A gyűléseknek sok érdekes vitája és eszmecseréje volt, de legjelentősegebb a héber nyelv érdekében tartott ülés, amelynek tárgyalási nyelve is teljesen héber volt és melyen a referens, *Sokolow* Náchum, az ismert író odairányuló javaslatokat terjesztett elő, hogy a cionizmusnak törekedni kell a héber nyelvet Palesztinában élő nyelvként érvényesíteni és minden cionista-egylet gondoskodjék a héber iskolák és kurzusok fentartásáról. De magát a nyelvet is fejleszteni és szépiíteni kell, azért kezdeményezze a kongresszus egy általános *héber nyelv-egyesület és nyelvakadémia alapítását*. A kongresszus a javaslatokat elfogadta.

A napilapok a kongresszus lefolyásáról rövidebb vagy bővebb értesítést hozván, a kongresszus lefolyásának részletes leírását mellőzzük, de mulasztást vélnénk teljesíteni, ha nem nyomtatnók le *Nordau* Miksa hatalmas megnyitó beszédjének legalább némely részét, egész terjedelmében, helyszüke miatt, sajnos, be nem mutathatjuk.

Dr. Nordau Miksa beszéde:

Tisztelt Kongresszus!

Két esztendő — hét kerekítette ki körét azóta, hogy halhatatlan Herzl Tivadarunk először hívott össze bennünket, hogy a némán vagy artikulálatlan hangon panaszkodó zsidóságnak visszaadjuk a szó erejét, hogy a nemcsak külsőleg szétszórt, de önmagukban is össze nem függő, chaosba merült zsidó csoportokat egységes néppé szervezzük. Jelen kongresszus a X. és megszoktuk már azt, hogy jubiláris kon-

gresszusnak nevezzék, amit csakugyan meg is tehetünk. Mé'y megindultsággal kezdjük meg mindenkor munkánkat, midőn, mint a cionista zsidóság választott és megbízott képviselői, összegyűlünk. Most annál ünnepélyesebb megindultságunk, hogy bizonyos szempontból egy szakasz végére értünk, melynél nem nyugodhatunk meg anélkül, hogy kivételes komolysággal ne vizsgáljuk meg lelkiismeretünket és hogy mérleget ne állítsunk fel céljainkról, cselekedeteinkről és azok hatásáról. És e kongresszus jelentőségének felel meg az, hogy ugyanabban a teremben tartjuk meg, mely az elsőnek bölcsője volt Így összefüggésbe hozzuk a folytatást a kezdettel és jelképezzük ezzel fejlődésünk egységességét is. Eme falakhoz bennünket szent emlékezősek fűznek, melyek fáradtságos és felelősséggel teli munkánkat mindenkor kísérik, melyek megtartanak bennünket a helyes uton és bátorságot öntenek belénk, valahányszor a kétségbeesés hálójába vergődünk.

A zsidó nép ma a szétszórtságban történetének legsötétebb napjait éli. Őrszemai mindenütt csak azt jelenthetik : „Köröskörül ellenség!“ Az antiszemitizmus dögvésze, melynek biztos fészke van mindenütt, most járványszerűen járja be a föld kerekességét. A zsidógyűlölet, mely a csalékony nyugalom rövid szünnapjaiban sem alszik ki egészen, jelenleg lobogó lánggal ég. Még azokban az országokban is, melyekben a legjobb dolgunk van, csak a fülünket kell a földre tennünk, hogy a hivatalos és törvényes egyenjogúság vékony kérge alatt meghalljuk a zsidógyűlölet vad vizeinek vad moráját. A világ legszabadabb országában, a társadalmi méltányosság földjén, az északamerikai Egyesült Államokban maga az elnök volt kénytelen megdorgálni egy ezredest, amiért hirhedt minták szerint egy teljesen képzett ifjútól megtagadta a tisztikarba való felvételt azzal az őszinte megokolással, hogy zsidó. Hasonló eseteket hozhatunk fel más országokból, még azokból is, hol a zsidók tábornokok, miniszterek. De nem teszem; magunknak ezek elsorolásával semmi újat nem mondanék, a nem-zsidóknál pedig nem szeretném az elpuhult, nőies érzékenység benyomását kelteni, mely gondosan gyűjti a legcsekélyebb alkalmakat a panasztevésre és siralmas panaszokban, ugyszólván kéjeleg az itt vagy ott felmerült bántódásokon. Ezeken a kicsinyes tüszurásokon, melyeket gonoszul, lopva ejtenek rajtunk, azokon az erkölcsi bántalmakon, melyeket büszke önmegtartóztatással, kitarító önbírálattal és társadalmi életben és ambícióinkban tanusított óvatossággal kikerülhetünk, könnyen túl tehetjük magunkat, anélkül, hogy méltóságunkon csorba esnék és mi magunk nagyobb kárt szenvednénk. De mihez fogjunk ama országokban, ahol hivatalosan sem tetetik velünk szemben az előítélettől

való mentességet, ahol nem játszáék el előttünk a törvényes egyenjoguság bohózatát?

Szónok itt vázolja miként iparkodnak a zsidót jogfosztottá és proletárrá tenni és miként van elzárva az üldözöttek elől majdnem minden menekvés lehetősége. Majd folytatja:

Nem tudom, vajjon vannak-e még köztünk zsidók között oly naiv lelkek, kik remélik, hogy a sokszor említett európai lelkiismeret még megmozdul s akik a helyzet megjavítását egy parlamenti interpelláció, egy népgyűlésen mondott beszédétől, vagy egy nagyhangú ujságcikkétől várják. Oh, az európai lelkiismeret! Az egy diskkrét egyén, aki jól ért a hallgatáshoz, ha azt hiszi, hogy hangja az előkelő füleket sértené. Az európai lelkiismeretet palotákban, miniszteriumokban, országházakban eddigelé hiába kerestük — soha reá nem akadtunk. Nyilván mindenkor nagyon el volt foglalva avval, hogy rendjelekkal diszitsen és éégig magasztaljon nagy államférfiakat, kik a zsidó tömegek kinzására újabb eszközt találtak fel. Ezért hát nem keressük tovább az európai lelkiismeretet. Ha mindazonáltal a világba kiáltjuk mindama bűnöket, miket testvéreinken elkövetnek, hát nem azért tesszük, mintha eredményt várnánk ettől. Hanem tesszük azért, mert az erkölcs követeli, hogy az álnokok álarcát leszakítsuk s a gonosztevőket a történelem és az örök erkölcs ítélőszéke elé állítsuk, tekintet nélkül arra, hogy vádunknak van-e gyakorlati haszna, vagy sem.

De avval, hogy szívünkön könnyítettünk, még nem segítettünk szerencsétlen testvéreinken. Senkinek közülünk nem lehet öröme az életben, nem szabad, hogy öröme legyen az életben, míg mindent meg nem tett, hogy szenvedéseinknek véget vessen. Hadd szépsítsék a jóllakottak, lusták és gyávák tétlenségüket maguk és mások előtt e szavakkal: „Csak türelem! — az erkölcsiség fejlődése a zsidó-üldözésnek is végét fogja vetni.“ — Mi az erkölcsiség haladását a 19. és 20. század fénye mellett alaposan szemügyre vettük, gondosan tanulmányoztuk és megállapíthattuk, hogy sokkal lassabb, mint az a pusztulás, melyet a zsidógyűlölet idéz elő. Szerencsétlen testvéreink nem várhatnak addig, míg az erkölcsiség haladása, bakóikhoz, hóhéraikhoz is eljut, elpusztulnának sokkal előbb a gond, a bu, a nyomor, a szükség, a bizonytalanság és a betegségek következtében. Egy menekülés van számukra: a kivándorlás. És nem úgy, mint régen bármely országba. Ma már nincs választásuk. Egyik ország a másik után zárkózik el előttük és a titkos meg udvari tanácsosi rangú, érdemkeresztos mellű jótékony zsidók homöopatikus gyögmódja, mely abból áll, hogy a nagy szétszórtság bajait még nagyobb szórakozott-

sággal gyógyítsák, ma már hasznavehetetlen. Anélkül, hogy félre ismerném, mi volt az Unió évtizedeken keresztül testvéreink számára s nem tekintve el attól, hogy egyes zsidók még mindig megkísérelhetik szerencsájukat Angliában, Franciaországban, Olaszországban, Németalföldön s a skandináv országokban, ki kell jelentenem, csak egy ország van, mely határait a zsidók tömeges bevándorlása és letelepítése elől elvileg nem zárta el, s ez Törökország. (Viharos, hosszantartó helyeslés és taps.). . .

Nem kételkedünk abban, hogy fáradozásaink eredménynyel fognak járni. A cionizmus rágalmozói hiába követték el gonosztettüket. De csinyjeik végső hatástalansága nem csökkenti bűnük nagyságát és ott maradnak a történelem ítélőszéke előtt ama váddal terheltén, hogy mindent megtettek, ami hatalmukban állott, hogy a zsidó népnek a halálos veszedelemből való kiszabadítását megakadályozzák és ama megvesztegethetetlen bíró fogja homlokukra égetni a testvérgyilkosság Kain-bélyegét. (Percekig tartó viharos tetszészaj.). . .

Tisztelt Kongresszus! Ha szavaimból azt a tapasztalatot merítették volna, hogy mozgalmunk állását pesszimisztikusan tekintem, hogy ellenségeink támadásai bátortalanná tettek, akkor félreértettek. Semmi sem áll tőlem távolabb, mint a pesszimizmus. Sajnálom, hogy piszkos támadások kivédésére kell erőnket fordítanunk, melyre pedig a pozitív munkánál oly nagy szükségünk van, de munkánk nagyságát, szükségességét és végtére sikerét illetőleg lelkemben a kételynek helye nincs. Nem volnék zsidó, ha utolsó csepp véremig nem volnék optimista. Nemcsak ellenfeleink mondják kárörömmel, de hiveink is mély sóhajjal: „Ha a cionizmus Törökországból is száműzetik, az már a halálos ítélet számára!” Bizonyára, ha a cionizmus örök időkre száműzve volna Törökországból, akkor reménytelen lenne, mert cionizmus lenne Cion nélkül. De én egy percig sem hiszek a török kormány velünk szemben tanusított maradandóságában. Nem tehetünk szemrehányást magunknak. Soha egy szót nem szoltunk, egy tettet el nem követtünk, mivel a török kormány ellenszenvét megérdemeltük, bizalmatlanságát erősítettük volna. Gyalázatos árulkodás áldozatai vagyunk. Nem fogunk nyugodni, míg az ottomán birodalom tévutra vezetett kormányát és közvéleményét a való tényállással meg nem ismertetjük; és mi nem kételkedünk fáradozásaink eredményében, mert hiszünk az igazság hatalmában és a török államférfiak egészséges gondolatmenetében.

Tisztelt Kongresszus! Egy teljesen fölszerelt erős szervezet, amely nyugodtan s egyenletesen tud dolgozni, képes lesz meggyőzni a zsidó

népet, a világot és első sorban Törökországot a cionista mozgalom és cionista munka szent komolyságáról, el nem tévedő céltudatosságáról és magas méltóságáról. A zsidó nép élni akar. S az élniakarásnak kifejezése a cionizmus. Ha egyidejűleg akadályozva is vagyunk abban, hogy magában Palesztinában dolgozzunk az ország gazdasági s kulturális fejlődésén, hát kívülről fogjuk e fejlődést, amennyire erőnktől telik, előkészíteni. Cionista vallomásunk, bárminek következtében sem csüggedő cionista tevékenységünk jelzi, hogy e nép hű maradt 2000 éves eszményeihez. De ez a hűség minden akadályokon győzedelmeskedik. (Viharos, percekig tartó tetszés. Meg-meguguló éljenzés.)

A fajok első egyetemes kongresszusa és a zsidók.

Irta: **Dr. Kohlbach Bertalan.**

London, 1911. aug. havában.

„Bábel folyóinak partjain
ültünk, sirva is fakadtunk,
midőn megemlékeztünk
Siónról . . .“

S íme én, zsidó utód, ott állok olyan földön, melyről Salmaneszár nem is álmodhatott és nevetem a győztes Nagyurnak naiv hitét. Azt hitte ő, hogy legyőzte Izraelt; harcosait ott szemeláltára karóra huzzák, ruhájának szegélyét földre borulva csókolja Juda vagy Izrael valamelyik fejedelme és íme! Asszír — Babilonia nincsen többé, letűnt a történelem színpadjáról, de a karók bizony ma is állanak, különösen az ó-világ számos országában és ugyan zsidókat huznak reájuk, de nem harcosokat, hanem fegyvertelen, békés polgárokat, nem a győztes uralkodó szemeláltára, hanem vad csőcselék, holigánok gyönyörűségére és vezetői még mindig csókolják az elnyomók ruháinak szegélyét valóságban és képben.

Förtelmes dolog, megbotránkozás tárgya és ennyi győtrelem láttára számos zsidó zsidóban — nem kriptomaranóban, akiknek minket nevez Zangwill Izrael — az egyedüli remény délibábjaként ott tündökölt Jeruzsálem, ott libeg-lobog Sion.

A fajok első egyetemes kongresszusán Londonban sok szó esett nyilvánosan és magánosan a *zsidókérdésről*, mert — amint valamelyik napilapunkban megírtam — a kongresszus neve hibás volt; nem fajok, hanem *elnyomott* fajok zokogták el keserveiket, de természetesen eredménytelenül, mert a kongresszus minden politikai kérdést mellőzött, a kongresszus határozatai még inkább jámbor óhajok, melyek, hogy

valóra váljanak, a kormányok, testületek, egyesületek és a társadalom jóindulatától függnék.

Eltékintve egyik előértekezlettől, amelyet majdnem kitöltött a zsidókérdés problémája és amelyhez hazánkfia, *Katscher* Lipót író is hozzászólt, a kongresszusban, a londoni *egyetem* aulájában fajok, nemzetek és országok ezernyi képviselői előtt felszólalt *Zangwill* Izrael, a költő, megtoldva referátumát egy rövidebb kijelentéssel; a zsidóság *radio-aktivitásáról* elhangzik a kongresszeson tartott beszédek egyik legszebbike a londoni portugál ritusu zsidó község rabbijának, dr. *Gasternek* ajkáról; cionista értelemben tárgyalja a zsidó faji kérdést a bécsi dr. *Ignaz Zollschan*, (német felszólalását *Zangwill* támogatja.) Dr. *Gaster* „cionista“ gondolatait rejtí és megkapja a hallgatóságot, Izraelt a rádiumhoz hasonlítva, amely elem rendkívül hasznos, de árthat is, ha rosszul alkalmazzák. Általánosságban szól a fajok testvériesedése áldásairól és üdvözli a kongresszust, amely e célt megvalósítani törekszik.

Dr. *Zollschan* kimutatja, hogy a világ minden fájának vannak bizonyos adományai és tulajdonságai, hogy egyik-másik hosszabb időtartam és hagyomány következtében, az értelem és jellem tartósabb gyakorlása által jobban kitűnik a többinél. Mint olyan régi fajokat megemlíti a *Khinait* és a zsidót. Különösen a zsidók azok, akik hosszú multjukban felhalmoztak egy bizonyos értelmi tőkét, amely, ha gondosan fölhasználják, még nagy előnyére válhatik nemcsak magának e fajnak, hanem az egész emberiségnek. Szerencsétlenségére igen sok kívánnivalót hagynak a föltételek, amelyek alatt ezen faj él, különösen Keleten, ahol úgy gazdasági nyomás, mint politikai elnyomás megakasztják a zsidók szabad fejlődését. Másrészt a szabad Nyugaton hasonló balsors fenyegeti e fajt a gyakori vegyes-házasságok és a faji ösztönnek fokozatos elvesztése által. Hogy ezt meggátolják, hogy e fajt tisztán és virágzóan fentartsák, *Zollschan* dr. azt indítványozza, hogy az ottomán birodalom souverainitása alatt létesüljön valami telepedési hely (settlement) Palesztina régi földjén. Kérni akarja a kongresszust, hogy támogassa a zsidókat ezen eszményük megvalósításában, amelyik tettevel jót tesz az egész világgal, mert bizony a világ érdekében állhatna egy olyan nagyfejlettségű fajt, amilyen a zsidó, minden lehető módon fentartani. Ezenfelül egyetlen faj sem hidalhatná át egyformán jól a Kelet és Nyugat közti tengerszorost, mint a zsidóságné, akik keleti létükre megszokták a nyugati életet és világfelfogást és így bizony alkalmasak arra, hogy mindkét részt megértsek.

Igazán kár, hogy a kongresszus ügyrendje előbb *hét*, később már csak *öt* percet engedett egy-egy felszólalásnak, különben gyönyörködhettünk volna Zangwill előadásában, aki állítólag rendkívül humorisztikus előadó.

Komoly volt a tárgya, rövid volt az idő, keveset mondott; nemzetek mesterséges tenyésztése ép oly dőre dolog, mint azok mesterséges elnyomása. A nemzet szabadon fejlődjék. *A zsidók nem nemzet többé, hanem vallás.* Senki sem illeszkedik, asszimilálódik oly könnyen, mint a zsidó.

Tegyük lehetővé, hogy azok a zsidók, akik akarják, mehessenek Palesztinába, de a többieket ne bántsák; hagyják őket nyugodtan kiveszni, vagy asszimilálódni. Ez csak megnyugtató lehetett azoknak, akik nem cionisták, kik hű fiai honuknak, hazájuknak, amely e ragaszkodást törvényhozásában meg is jutalmazta.

Gyönyörű értekezés Zangwill referátuma. Nem érték egyet vele mindenben, de oly szép, hogy felekezeti lapjaink teljesen közölgék, sőt bevinném egy részét oly hittankönyvbe, mely szemelvényeket közöl zsidó nagyok beszédeiből.

Itt csak kivonatossan ismertethetem. Zangwill avval kezdi, hogy a zsidóságot egyetlen egy vágy jellemzi és ez az emberiség egyesülése. A zsidóság e munkában csak a közvetítő és térítő szerepét tartja fenn magának. A tömegben rationalismussá vált e „kiválasztott” szereplés. A szellemi erőt, az értelmességet benne azonban ellensúlyozta a túlságba vitt individualizmus, amely az államot tönkretette. „Jeruzsálem elesett nagyon régen, Titus légiónak megjelenése előtt.”

Röviden összefoglalva Izrael történetét a diasporában, rámutat Eszter könyvének ama helyére, ahol Hámán nyilatkozik a zsidókról, amely azonban jellemzi a zsidók sorsát: „Ha jónak látszik a király előtt, irasson leveleket, hogy irtsák ki őket.”

Zangwill szól az *orosz, román, marokkói* zsidók sorsáról; ez utóbbit jellemzi a közmondás: „Megölhetsz liét zsidónál többet is — büntetlenül.” Új mértéket talál föl: a *Judeometert* és ennek csalhatatlan adatai szerint még Németország is műveletlen (uncivilised), mert ha nem is volt Dreyfus-esete, az talán csak azért van, mert zsidó ott tiszt nem lehet. Sőt Amerika is, amelynek ajkairól csak úgy csorog a testvériség mézes-mázos szava — utalás arra, hogy az U. St. A. legjobban volt képviselve a kongresszuson — új ghettoa állított fel, kizárva a zsidót a társadalmi életből.

„Nehéz bizony a zsidó-kérdés, mint mesterségesen felfujt probléma, de sokkal nehezebb az zsidó szempontból. *Orthodox zsidóság a*

diasporában csakis a ghettóban élhet, legyen a ghetto ráoktrojálva, akár pedig a saját maga alkotása. Szigoruan vallásos zsidó be nem léphet a társadalmi életbe és foglalkozási körbe. A zsidó, mint zsidó, jobb helyzetben volt az u. n. „sötét korban“, mint a király szolgálja (chattels, Kammerknecht) a király védelme alatt vagy oly korokban, midőn a ghetókba zárták. Hiszen még az orosz zsidó letelepedési helyeken is van némi autonómia. Az *emancipatio meghozta a zsidókérdést*. A szombati munkaszünet gazdasági akadályokba ütközik, nem ehetik, nem ihatik nem-zsidóval együtt. Ha nem reformált a zsidóság, akkor — Heine szavaival élve — szerencsétlenség, ha meg reformált, akkor tanításait logikusan nem tudja összeegyeztetni.

A mai zsidó helyzet komédiájának és tragédiájának első sorban az az oka, hogy nincsen saját hona, ahol e faj a maga életét élhetné, hiszen ott ragad Palesztina röge hitéletének minden gyökérszálán; régi földmives-élete ünnepeit oly időkben tartja, amikkel az exilium számos országában semmiféle összefüggés nincsen; a legutolsó, nemzeti győzelme Juda, a Makkabeus, emlékére kétezer éves; utolsó nagy bőjtje a kereszténység első századából való.

A zsidó az exiliumot *isten akaratának* vette, amely ellen küzdeni istenkáromlás és a zsidók különös és páráját ritkító egyetértéssel ama próféta tanait követve, akit elvetettek volt, odanyújtották megbántójuknak orcájuk másik felét is és megadták a császárnak, ami a császáré . . .“ A rabbinikus alkalmazkodás még tovább ment és megengedte bizonyos határig a kitérést is.

Megszületett a marranoismus, amely még ma is virágzik pl. Salonikiben, mint dönneh, Közép-Ázsiában, mint Yedilal-iszlám és Oroszországban, ahol kisebb renegátságot keresve, az iszlámra tér számos zsidó ifju, hogy egyetemre mehessen.

Ahol meg a törvény befogadta a zsidót, de a társadalom nem, megkezdődött a *Kripto-judaismus*, különösen a zsidó emancipáció országaiban. A marranoismus ezen mindkét fajtája fényesen igazolja Darwin állítását a védő szinekről, a *mimicryről* . . .

Ezen át meg átható asszimiláció el fogja még a legvallásosabb zsidót is és minden üldözésnél jobban vágja el a zsidó létföltételeket.

Ma a zsidó világban sehol sincsen valami *centripetalis* erő, amely a szétszóródás általános törekvését ellensúlyozná. Nincs jabnei akademia, nincs aszéfa, nincsen többé váad, nincsen semmi politikai vagy vallási központ; a *legironikusabb mese az, hogy miként a jezsuitáknak, a zsidóknak is van központjuk, vagy, hogy a zsidó bankárok hatalmukat és befolyásukat zsidó-célokra használják fel* . . .

A szétszóródás és függés második természetévé vált a zsidóságnak . . . a zsidók tömege politikai perverzitásnak nézi a zsidó államot . . . a mimicry ultra-patriotismust nevel bennök . . . *Rachel* pl. egy párisi lebujban lakó bevándorlottnak a gyermeke, a beszéd finomságára oktatja a Faubourg St.-Germaint; Sarah *Bernhardt* egy hollandi zsidó leánya, még az Atlanti-Océánon túlra is viszi diadalra a francia színjátékot. Egy magyar zsidó, *Barnay* Lajos, vezető szerepet játszik Germánia, egy másik, *Sonnenhaal*, meg Ausztria színészetének történetében stb. Fölsorolja, mily nagy szolgálatot tesz a zsidóság ugyan nem annyira, mint uttörő és kezdeményező — az orvosi és szociológiai pályán kívül, — hanem inkább mint *terjesztője* és *közvetítője* az irodalomnak.*)

„E kozmopolita típusok mögött kimeríthetetlen tartaléka áll a *Zsidó* zsidónak — és a talmudi mystika, a héberül beszélő bölcs ismeretlen marad a Nyugat előtt, mintha Tibet sziklaváraiban rejtőzködnék. . . . Pedig létezik egy modern héber irodalom, létezik lírikusok és novellisták, filozofusok és humanisták egy új falanx-ja, akik az ősök nyelvén kifejezik a mai gondolkodás még legfinomabb árnyalatait is. Azonfelül van még termékeny Yiddis-irodalom, amely nem kevésbé gazdag tehetséges, sőt lángeszű emberekben, akiknek a neve azonban ritkán jut a külvilágba.

Szól még a színesbőrű zsidókról, ami mindazt igazolja, hogy a fajok egysége a helyes fajelmélet, amit különben sok híres anthropologus is, mint pl. Haddon, a cambridgei egyetemen, Johannes von Ranke a müncheni egyetem ősz professzora kifejtett.

Zangwill meghajtja zászlaját dr. *Herzl* előtt, aki azt a feladatot vállalta volt, hogy politikailag reorganizálja a zsidóságot. E nagy ember halála óta a cionizmus inkább kulturális mozgalom.

De ha a zsidókérdésnek *területi* megoldása elődázottnak látszik, meg kell engedni, hogy a megváltó munkát ugyan maga a zsidóság végezhesse el, de e nagy feladatában elvárja azt a szimpatthiát és támogatást, amelylyel találkozott Görög- és Olaszország regenerációjukért folytatott harcaikban. A civilizáció nincs arra hivatva, hogy a zsidóságot megmentse; tegye azt maga! Hogy is fordulhat a zsidó ad misericordiam előbb, mintsem maga kísérelné meg a maga problémáját önállóan megoldani, *egy faj sem maradhat fenn, mint entitas (lény), ha ennek az árát megadni nem hajlandó.* Igaz, hogy a többi népeket harcaikban a legjobbak és legerősebbek vezették. De a leg-

*) E rész valóságos Pantheonja a modern zsidóságnak; talán más alkalommal közlöm.

jobbat és legkiválóbbat Izraelben absorbeálják a jobb pályák és a környezet élvezetei . . . az első, aki szenved, nem a hatalmas, hanem a szegény. A tömeg az, amely egyesegyedül szenved a bevándorlási törvények, a pogromok és a gazdasági elnyomás átkát.

Oroszország egymaga, 5—6 millió zsidóját emancipálva, a zsidókérdés nagyobb felét megoldhatná és evvel halálos csapást mérhetne a zsidó nemzeti aspirációkra. Százötven millió orosz absorbeálná e fajt, orosz hazaszeretetet uralkodna minden ghettóban.

Igaz, hogy ott a fölszívás degenerációval kapcsolatos, de e dilemmából: „fölszívás—degeneráció, emancipatio—fölszívás“ kivezető ut egyes-egyedül egy zsidó állam vagy legalább egy zsidó refugium megalkotása *helyi autonomia* mellett és századok folyamán odagravitálna mind, ami igazán zsidó. A világnak érdeke ez, mert megszabadul a zsidó-problémától.

Van számos terület az Újvilágban, Amerikában vagy Ausztráliában, amelyet zsidó gyarmatosítás gyarapítana és erősítene. Sok rivalitást megszüntetne az európai nagyhatalmak között, ha Palesztina vagy a veszedelmesebb Mesopotamia földjén Angol- és Németország közreműködésével Törökország zászlaja alatt létrejönne egy zsidóország, megszűnnék az angol-német feszültséget okozó dörzsöslődés (*frictio*), előnyére szolgálna a világbékének és az ó-világ szívében kelve a Nyugat és a Kelet civilizációjának áthidalása.

Mint látjuk, igen sok érdekes és meggondolandó jelenségről értekezik Zangwill; kritikát nem gyakorlok; ez az olvasók dolga.

Hitközségi csendélet!

Irta: Szókimondó.

Beteg ember áll előttünk, beteg a teste, beteg a lelke, beteg minden szerve. Súlyos kór gyötri, mely előbb-utóbb megörlí, összetöri. Régi a baja; a sebek csak úgy tátognak. Sok orvost is konzultált már a beteg; az egyik megnyugtatta, a másik megutálta, a harmadik enyhítő flastromokat adott; a baj azonban csak nem múlt, sőt az egészséges szerveket is lassan-lassan kikezdte. A beteg érezvén végpusztulását, ismét erőt gyűjtött és annak utolsó megfeszítésével, talán utoljára bekopogtat egy speciálistához, akiben minden reményét összpontosítja és minden szemérmét félretéve, feltárja előtte súlyos bajának okát, keletkezését és lefolyását; mert belátta, hogy megrögzött titkolódzással és ál-szemérmével alapos diagnózis lehetetlen, állandó gyógyulás pedig még kevésbé.

Ez a magyarországi izr. hitk. alkalmazottak helyzete is. Alig van testület az országban, melynek sorsa szálanomra méltóbb volna, mint ezé, Beteg ezen testület minden része. Keresett gyógyulást itt is, ott is; volt már egyesületük, de alkalmas vezérek híjján feloszlott. Szervezkedtek osztrák kollegáikkal, de eredménytelenül, mert az ottani központ a magyarhoni hitközségeket, de még kevésbbé azok alkalmazottjait, az ügynek megnyerni nem tudta. Hosszu stagnálás után reményük és erejük legutolsó maradványával sikerült nekik ujonnan alakult Egyesületük jelenlegi Vezetőségét ügyüknek megnyerni és ezen Vezetőségben az izr. hitk. alkalmazottak Kara azt a speciálistát látja, aki őket a végpusztulástól megmenti.

Nehéz munkát vállalt az Egyesület vezetősége. Sok tapasztalatot, körületekintést és energiát követel ezen tisztség és épp ezért kötelessége a betegnek, a hitk. alkalmazottak Karának, sérelmeit leplezetlenül feltárni, hogy a gyógyulást eszközölő orvostanár a betegség minden csiráját, bacillusát felismerve, a helyes diagnózis után a betegség gyökeres gyógyítására térhessen.

Sajgó szívvél bár, de az igazság szintisza ösztönétől indítva, mindenekelőtt a betegség egyik főforrását kell megállapítanunk és ez az, hogy a legtöbb esetben a hitk. alkalmazott áldozata a rabbinak. Ezt — sajnos — letagadni, takargatni úgy is hiába való dolog volna; tudják ezt fönt is, lent is; de legjobban tudják ezt az Országos Irodákban, ahol garmadával fekszenek a panaszok, melyeknek gyűjteménye szívetrázóbb olvasmányt nyújthatna, mint Jób könyve.

De midőn ezt megállapítjuk, meg kell állapítanunk azt is, hogy van — hála Istennek — elég kivétel is, mert nem egy rabbit ismerünk, ki — hivatásának magaslatán állva — igazi apja, tanácsadója és megvédelmezője hitközsége alkalmazottjának, ami a rabbi tekintélyét nemcsak, hogy nem csorbitja, hanem ellenkezőleg, csak nagy mértékben fokozza. Sajnosan kell azonban azt is konstatálni, hogy e tekintetben különbséget orthodox és nem orthodox rabbi között sem tehetünk, mert vannak doktorátussal ékesített konzervatív és nem konzervatív rabbik is, akik, ha hitk. alkalmazottról van szó, azonnal a sinyovai rabbi pápaszemét veszik elő a lomtárból és ezen keresztül nézve ítélik az alkalmazott cselekményei fölött; viszont azonban esetleg szemet hunynak oly dolgok fölött, amelyek a kritikát egyenesen provokálják.

A hitk. alkalmazott pedig mindezekkel szemben tehetetlen, mert sok rabbi csálhatatlanabbnak tartja magát a pápánál és ha az alkalmazottat igazságtalanság éri, hiába rimámkodik, könyörög szegény

a rabbinak: Uram, főtisztelendő Uram: ne tegyen tönkre! családos ember vagyok! ha nincs állásom, megszűnik a megélhetéshez szükséges jövedelmi folytonosság! de a rabbi hajthatatlan marad; és midőn Heine-vel replikázva az alkalmazottnak azt mondja: *Was schert mich „Weib, was schert mich Kind“ — „Lass sie betteln gehen, wenn sie hungrig sind“*. Ez összeszedi irháját és elmegy hitközsége elnökéhez, aki könnyű szerrel lerázza nyakáról, amidőn ártatlan kezét azzal mossa, hogy hja! maga miatt a rabbival össze nem veszünk.

Fáj az nekünk, nagyon fájt, hogy rabbikról, lelki vezérekről, ilyen hangon kell írunk, de fél munkát végeznénk, ha előbb-utóbb ebbe a mélyen tátongó sebbe bele nem nyulunk, hogy ez által is, az óhajtvá-óhajtott gyógyulást előmozdítsuk.

Egyáltalán nonszens és minden emberi jognak arcul csapása; vallási törvényeinknek pedig egyenesen ellentmondó tény, hogy nálunk a rabbi a legtöbb esetben „vádoló“ és „bíró“ egy személyben. Ez — bocsánat a kemény kifejezésért — despotizmus, mely sem rabbihoz, sem pedig hitközséghez, mint erkölcsi testülethez nem méltó.

Van ugyan községkerületi bíróságunk, no meg orthodox választott bíróság, csakhogy ezen bíróságok már összetételüknél fogva sem felelnek meg a mai kor által igényelt demokratikus elveknek, amennyiben ezen bíróságok csak rabbik és világiakból állanak; holott a sértett vagy vádolt hitk. alkalmazott kartársai közül senki sincs jelen — mint szakértő. De mindezekről eltekintve, a szegény hitk. alkalmazott; ha igazságtalanság éri, inkább ott hagyja állását, szűk kenyerét pedig még szűkebbel cseréli fel, csakhogy a hosszadalmas zaklatástól szabaduljon.

Azután mit ér vele, ha ez egyenetlen harcban neki osztják is az igazságot? maradása, békés élete, a község hatalmasai miatt már ugy sem lehet neki soha. Tehát elfogad egy kis végkielégítést, összeszedi sátorfáját; helyet csinál egy másiknak, — talán még kevésbé érdemesnek — és kivonul a bizonytalanságba; a száj pedig, melynek hivatása eddig az volt, hogy községére áldást könyörögjön, most átokra nyílik, amikor is megrontóitól Jeremiás szavaival bucsuzik és feljűk kiált: „*tosév lohem g'mul Adonaj k'máasé j'déhem*“.

És most az itt leírt jelenségek illusztrálása céljából néhány analog esetet akarunk bemutatónak leírni. Nem szükséges, hogy helyet, nevet említsünk, hisz e jelenségek oly gyakoriak, hogy ezeket — sajnos — generalizálni lehet. Alkalmas keretet sem lesz nehéz a képeknek találni; akad nekik elég.

Ime egy hitközség, melyben három évtizeden keresztül két hir-

neves rabbi mellett egyetértésben és békességben, sőt baráti viszonyban élt egy alkalmazott. A községbe új fiatal rabbi jön, működési teret keres és talál is, de úgy, hogy még a mézeshetekben rabbi és hitközség között dühöngni kezd a „nagy egyetértés”. A rabbi ventilt keres, amelyen keresztül hatalmi aspirációit kielégíteni igyekszik és ezen ventil, ki más, mint a metsző. A metsző, ki Magyarország leg-híresebb rabbijaitól nyert képesítést, kinek metszőkése eddig kifogástalan volt, most egyszerre az új rabbinak nem tetszik, amiért is őt a metszői teendők alól felfüggeszti; a község azonban nem volt egy véleményen rabbijával és választott bíróságot kért ez ügyben. A választott bíróság, melynek kebelében egyetlen metsző sem, de annál több rabbi és 1—2 világi foglalt helyet, a metszőt kósernek és nem is kósernek, de végeredményben még is kósernek nyilvánította. Érdekes az ítélethez csatolt „indokolás” utolsó pontja, mely szóról-szóra így hangzik: „Mindezeknél fogva a választott bíróság az enyhítő körülményeket, *„melyek a hitközség és rabbija közt fennforgó egyenetlenségből származnak figyelembe véve”* a következőképpen ítelt, stb.

Tehát maga a bíróság is belátta, hogy a metsző áldozata a község és rabbi közt dúló harcnak.

Íme egy másik eset:

Régi békés és intelligens községbe új rabbi kerül, aki a talált viszonyokkal nincs megelégedve. Megkezdte tehát felforgató munkáját, melynek nyomán csak pusztulás és rombolás terem. A rabbi azt mondja, hogy ő az ur a községben, az elnök pedig nem hisz ebben és azt hajtogatja, hogy ő az ur. A rabbi itt is mediumot keres, akin hatalmát bebizonyítani akarja. És kik a legalkalmasabb mediumok? A szegény, minden oltalom nélkül álló hitk. alkalmazottak. Először jön a kántor; ezzel azonban sokra nem lehet; csekély 20—25 év óta tisztelet és szeretet környékezi; sorra kerül tehát a metsző, kit előbbeni rabbija kifogástalannak talált. A rabbi tiltja, hogy egyedül menjen a vágóhidra; az elnök parancsolja, hogy csakis egyedül menjen; a szegény metsző dilemma elé kerül, nem tudja, kire hallgasson; ha a papra hallgat, felmond a hitközség, ha az elnökre, aszerolja a pap; tehát mit csináljon. — Szegény metsző felnőtt ember léteire bezárkózik szobájába, ahol családja és jó barátai sirva és magánkülső állapotban találják rá; gyenge és amúgy is beteges szervezete az izgalmakat sokáig úgy sem bírja; összeroskad, a további zaklatásoktól pedig a korai halál váltja meg.

E két képet még egy harmadikkal is ki kell egészítenünk, ámbar elegendő volna a lefestés helyett a két kép alá egy da capo

jelt tennünk, de a nuanceok oly változatosak, hogy érdemes a kiegészítésre.

A hitközségben, rabbi és alkalmazottak között példás harmonia uralkodik, mire a rabbit más községbe hívják. A megüresedett állásba új rabbit iktatnak; most pedig u. m. fent; építés helyett rombolás; béke helyett békétlenség; előljáróság jön, löljáróság megy. A dúló harc közepette megürül a metsző állása; objektumnak pedig a rabbi-hatalom bebizonyításához, az alkalmazandó metsző van kiszemelve: akit a hitközség akar, a rabbinak nem tetszik és vice versa. A hitközség a játékot megunja és egy — Magyarország legelső orthodox rabbik által metszésre képesített — metszőt alkalmaz. És most jön a fátum: a rabbi a metszőt el nem ismeri, de ez azért mégis vág. Közben pedig „*vajókom melech chodos*“; új választások; új elnök; új Előljáróság; jelszó: a béke helyreállítása minden áron; legelső feltevés a rabbi részéről: egy békés családi hajlék feldulása; a szegény metsző a „korban chatosz“, a bünbak, melynek áldozatul kell esnie.

Fináléul pedig legyen szabad még két miniatur-képecskét megrogzitenünk.

Rabbi és kántor egy udvarban laknak; egy kofa csibét kínál a rabbinénak megvételre; a rabbiné az árát sokalja, elküldi. A kofa a szomszéd ajtóban álló kántor feleségének is kínálja a csibéket és ez meg is veszi. A rebbecen dul-ful, bemegy a rebbehez és panaszkodik urának; mily arrogancia; hallatlan vakmerőség; neki a csirke drága, a kántorné pedig megveszi! E perctől kezdve a kántor élete megvan mételyezve: a chalef valahogyan napról-napra rosszabb, egyszer nem elég éles; egyszer meg nem elég sima; másszor pedig már p'gamt, csorbát is talál rajta a rabbi; a kántor megy; a rebbecen győzött.

Intelligens, képzett kántor; mintaképe kartársainak, hosszú évek során át mint rabbihelyettes is működik. A hitközség rabbit választ, kinek fizetése fedezéséről úgy akar gondoskodni, hogy a főkántort és rabbihelyettest, kiváló és mintaszerű tevékenysége, szorgalma és ügybuzgalma jutalmául mészárszéki felügyelőnek, incassans és schulklopferek, szóval mindeneknek akarja megtenni. Igazán érdemes ifjuságát, legszebb éveit sokoldalú kifogástalan munkában, szent szolgálatban töltötte; munkában, melynek fejében szűk megélhetés, gondteljes élet és egy bizonytalan, nem ritkán megalázkodást hozó jövő jár.

Mélyen elszomorító jelenség, hogy míg Németországban a Reichstag legkiválóbb tagjai teljes odaadással napokon keresztül az izr. hitközségi alkalmazottak helyzetével, főleg pedig a nyugdijkérdés végleges

rendezésével foglalkoznak, itt minálunk *tervszerű* emberviadalokat rendeznek, melynek anphitheatrumul — nem egy esetben — a templom szentelt csarnokai szolgálnak. De még szomorubb jelenség a hitközségekben tapasztalható indifferentizmus; tapasztalt és az ügyekhez értő elemeknek háttérbe szorítása és a destruktív hajlamu tudatlanoknak szerepeltetése.

Az itt felsorolt külső kóros jelenségekhez még sok intern — a hitk. alkalmazottak testületében lappangó és gyógyulásra váró — defektusról is kellene írunk; de erről máskor.

Egyesületi ügyek.

Egyesületünk és az orthodox metszők. Utolsó számunkban fejtettük ki, hogy egyesületünk nem valamely párt vagy irányzat szolgálatában áll. Különbséget sem tesz kongresszusi és más hitközségek alkalmazottai közt, hanem mindnyájuk érdekét akarja anyagi és erkölcsi téren előmozdítani. Jellemeztük az Allg. Jüd. Ztung eljárását is, mely az Egyesületet olybá akarta feltüntetni, mintha titkos célja volna, hogy az orthodoxokat a neológiával egy táborba hozza. Az „Allg. Ztg“ erre azzal akarja állítását támogatni, hogy az Egyesület régebbi, mint a mostani vezetőség. Ez félig-meddig igaz, csak hogy az Egyesület néhány évvel ezelőtt, mikor megalakították és a működését rövid időre mekezdette, sem azért alakult, hogy az egyesülési törekvéseket szolgálja, hanem a hitközségi tisztviselők bajai hozták azokat össze minden hátsó gondolat nélkül. Ami pedig azt illeti, hogy orthodoxoknak a közös egyesületet ellenezni kell, mert a nem orthodox metszők közt megbízhatatlanok is vannak és azokkal, mint „resoimmel“ jámbor embernek nem szabad egyesülni, erre csak azt a spanyol közmondást idézzük, mely szerint: „a feszület mögé bujik az ördög.“ Mindenesetre alkalmasak az ilyen kicsiny mozzanatok is azok állításának erősítésére, kik szerint a hazai zsidóság legfőbb szerencsétlensége a sajtó, amely minden alkalmat az ellentétek kiélesítésére használ fel.

Komolyabbak a sajtó egy másik organumának a „*Haschachar*“ — nak, amely különösen az orth. metszők körében örvend népszerűségnek, szemrehányása, hogy az Egyesület megalakulásakor nem volt elég tekintettel az orth. metszőkre, amennyiben a vezetőségbe illet be nem választottak és az első gyűlés helye a pesti izr. hitk. terme volt és ennél fogva az Egyes. állítólag congresszusi színezetet nyert. Hát bizony szívesen választott volna a közgyűlés orthodoxokat is a veze-

tőségbe, ha ezek, csekély kivétellel, távol nem maradtak volna. Nem is áltatta magát a vezetőség, hogy orthodox metszők mindjárt tömegesen fognak az Egyesületbe belépni, hisz tudta, hogy az részükről éppen az Allg. Ztungok előbb jelzett tendenciája miatt, bizonyos veszélylyel járna, amelyet addig, míg az Egyesület kézzel fogható előnyöket nem nyújt, nem igen fognak vállalni. De a vezetőségben élt és él a meggyőződés, hogy ha az Egyesület egy kissé megerősödik és nagyobb mérvű munkásságot fog kifejteni, fognak jönni és aztán lesznek köztük olyanok is, kik az Egyesület érdekében dolgozni tudnak és akarnak is és majd szívesen fogja őket mindenki vezető állásokban is látni. De az egyesületet új életre ébresztetni csak azokkal lehet, kik *már* hajlandók idő- és pénzbeli áldozatot hozni és azok *most* nem az orthodoxok sorában vannak és azok természetesnek találták, hogy a gyülekezés helye nem kávéház v. korcsma, hanem a pesti izr. hitközség terme. Az orth. központi iroda pedig, ha az Egyesületet görbesszemmel nézi, áldását akkor sem adná rá, ha nem a hitközség terme, hanem a csortkovi beth hamidras lett volna az ülés színhelye.

A többi kifogás sincs elég erősen megalapozva. Tény, hogy az egyesület nem akar tisztán metszők egyesülete lenni, hanem az összes hitközségi tisztviselőké, hisz a főkérdésekben valamennyinek közös az érdeke, de szívesen látja a metszőket is és úgy a szűkebb, mint a tágabb vezetőségbe be is választottak metszők is. Hogy a vezetőség a nagy kérdések tekintetében nem adott részletes programmot, azt csak természetesnek kell tekinteni. Nagyhangzású programmot adni a nélkül, hogy legtávolabbról megvolnának még az eszközök annak megvalósítására, nem komoly emberekhez való. Csak sikerüljön az Egyesületet anyagilag megerősíteni — és az első sikeres kísérletek erre már megtörténtek — akkor, nem kételkedünk, hogy a hitközségi tisztviselők zöme táborunkban lesz és akkor, ha az Egyesület nem néhány száz embert, hanem az egész kart fogja képviselni, hozzá láthat majd azon nagy kérdések megoldásának megindításához, amelyek, igaz, égető és létkérdések, de éppen azért higgadt megfontolást és méltó kivitelt igényelnek.

Tevékenységünk. A nyári hónapok nem épen alkalmasak nagy akcióra. Sokan helységüktől távol nyaralnak, sokan fürdőhelyeken keresnek gyógyulást bajaiknak. Nem volna hát csoda, ha egyesületünk érdekében buzgó tagjaink által kifejtett propaganda számba vehető eredményeket nem tudna felmutatni. Annál örövendetesebb, hogy mindazonáltal kecsegtető kezdetről számolhatunk be. Rendes tagjaink száma is állandóan emelkedik és külső tagokul is többen lettek megnyerve,

még pedig nem csak támogató és pártoló, de alapító tagokul is. Listát, bizonyos okokból, még nem közlünk, de legközelebbi számunknak, reméljük, vidéki tagtársaink munkásságáról is lesz alkalmunk nagy téren beszámolni. Ismételjük tehát a jelszót: *a kartársakat az Egyesületbe való belépésre bírni és számos külső tagot szerezni!* Tegye meg mindenki kötelességét.

Különfélék.

Ünnepi előkészületek. Az őszi ünnepek gondja: pótimaházakat szerezni a hitközség templomaiba nem férő közönségnek, ezidén is ránehezedik a hitközség vezetőire, sőt ezidén még nagyobb mértékben, mert az imaházaknak alkalmas termek száma a fővárosban egyre csökken. Azért ezidén csak a következő helyeken fognak a hitközség által pótimaházak berendeztetni: Arany János-utca 34., Andrassy-ut 67., Erzsébet-körut 27., Akácfa-utca 32. (kettő), Wesselényi-utca 17., Sip-utca 12., Ferenc-körut 34. Természetes, hogy ez imaházak a templomba kívánczók számára nem elégségesek, azért új eszmék merültek fel, amelyek a templomhiányon segíteni alkalmasak. Nevezetesen dr. *Grauer* Vilmos előljáró azt indítványozta, hogy jomkippur-este a dohány-utcai templomban két Kol-nidre istentisztelet tartassék és ez indítvány fonalán fölmerült a terv rohaszonkor is két istentiszteletet tartani, sőt egy az eddigi szünet alatt tartandó jomkippuri új istentisztelet eszméje is felmerült. Ez eszmék a rabbínátussal közöltek, mely megjegyzéseit vallási szempontból mihamar fogja megtenni.

A miniszterelnök utálja az antiszemitizmust. Kétségtelenül jelentősek gr. *Khuen-Héderváry* Károly miniszterelnök szavai, melyekben a nála tisztelgők előtt kijelentette, hogy utálja az antiszemitizmust, de azt már más nagy emberek is kijelentették, maga az elhunyt német császár is a század szégyenének bélyegezte az antiszemitizmust, mindazok dacára országszerte és országok szerte virágzik. Uglátszik tehát, hogy itt-ott elhangzó szép nyilatkozatok e bajt nem gyógyítják, a mi természetes is, és hogy a tettek a szavakat nem mindig fedezik. Hiába fog tehát a miniszterelnök is nyilatkozni az antiszemitizmusról, ha hatáskörében nem teszi lehetetlenné, hogy ez az intézményekben megingathatatlanul létezzék, ha a Ludovika-Akadémiába zsidó ifjút továbbra is fel nem vesznek vagy meg nem tűrnek, a zsidó önkénteseket tovább is állandóan kicsufolják, a zsidó légénységet a rendesnél is jobban megkínózzák, ha fiatal zsidó tanároktól továbbra is keresztlevelet kérnek, ha álláshoz akarnak jutni, ha a

magy. államvasut tiszti karában zsidóknak az előmenetelt továbbra megnehezítik, ha a magy. kir. posta vezetői a zsidó vallás elhagyását az előrejutni akaróknak továbbra ajánlják, egy szóval, ha hivatalosan és még sokkal nagyobb mértékben nem hivatalos formák közt, tovább tenyésztik az antiszemitizmust és azt oly természetesnek találják, hogy bár uton-útfélen találkoznak vele, rajta meg sem ütköznek. Nagy bajokat nem szavakkal, csak tettekkel lehet gyógyítani.

Zsidó zavargások Angliában. A cionista kongresszusnak, mely Baselben most megtartott, érdekes háttérrel szolgáltatnak az Angolországból jelentett zsidók elleni zavargások. Mert a mit mindenki hihetetlennek tartott volna, az megtörtént: angol emberek, még ha csöcselék is, kifosztottak és bántalmaztak zsidókat. Mert nem igaz, hogy fosztogattak és azonközben zsidókat is, hanem zsidókat fosztogattak és aztán étvágyra kapván, a keresztleveles tulajdonosok előtt sem álltak meg. A zavargások okát az angol lapok sem tudják megadni. Mert hogy a zsidók mint háztulajdonosok a házbéreket és mint kereskedők az élelmiszerek árát aránytalanul felemelték volna, még kifogásnak is rossz állítás, mert, mind a Jew. Chronicle írja, alig volt közöttük háztulajdonos és élelmiszerkereskedő. Számuk az illető városokban különben is oly csekély, — Tredegarben 18000-nyi lakosság mellett 150 és Brynmawrban 6000 lélek mellett 135, úgy hogy teljesen rejtély, mi adhatott okot oly nagyarányu kihágásokra. Angliában 1290 óta nem voltak ily méretű zsidóüldözések.

A Vukovári izr. nőegylet ötven éves jubileuma. A vukovári izr. nőegylet e hóban ülte meg fenállása félszázados jubilmát. Ez alkalomból *dr. Diamant* Gyula vukovári főrabbi horvát és német nyelvű ünnepi iratot bocsátott közre, mely ez áldásosan működő egyelet keletkezésének és fejlődésének történetét írja meg. Az egyelet vagyona, alapítványoktól eltekintve, ezidőszertint 16.000 K-t tesz.

Halálozások. A pesti izr. hitközség két nagyérdemű képviselőtestületi tagját veszítette el utóbbi időben. *Sváb* Károly főrendiházi tag az egyik, ki közéleti tevékenységén kívül mint az Orsz. Izr. Ösztöndíjegyletben viselt elnöki állása folytán lett zsidó körökben ismeretes. A másik *dr. Baron* Jónás, kinek nevét országszerte ismerték mint a hitközség kórházának hirneves sebész-főorvosát.

Az újpesti hitközség is egy érdemes vezetőjét kísérte örök nyugalomra *Klein* Ármin személyében, ki a hitközségnek egy negyedszázadon át buzgó templomatyja és 6 év óta kultuszelőjárója volt. Nyugodjanak békében.